

Časopis Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti a Kabinetu genealógie Slovenskej národnej knižnice. Vychádza 2-krát do roka. Predplatné zahrnuté v členskom príspevku.

Ročník 19/2009, číslo 1 – 2.

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor:
Mgr. Milan Šišmiš

Redakčná rada:

PhDr. Peter Keresteš
Doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.
PhDr. Radoslav Ragač, PhD.

Technická spolupráca:

Ivan Bílý
Bc. Jana Luprichová
Ing. Milan Novák

Všetky odborné príspevky v tomto periodiku sú posudzované členmi redakčnej rady a ďalšími odbornými spolupracovníkmi

© Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Martin 2010

ISSN 1335-0137

**Ď A K U J E M E
Z A 2 %
Z V A Š E J D A N E**

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť

Sídlo: Nám. J. C. Hronského 1.
036 01 Martin
IČO: 14225875
Právna forma:
Občianske združenie
podľa zákona č. 83/1990 Zb.

Informácie a formuláre:
<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/podpora.html>

ŠTÚDIE – ČLÁNKY

- Frederik Federmayer
Archontológia a jej význam pre genealogický výskum **3**
Marek Ďurčo
Rod Rožňovcov z Trenčianskych Mitíc **13**
Richard Drška
Menej známy skalický rod Dubraviusovcov **23**

CIRKEVNÁ HERALDIKA

- Miroslav Glejtek
Cirkevná heraldika v Nitrianskej diecéze **28**

OBČIANSKA HERALDIKA

- Zdenko G. Alexy
Registrácia slovenských erbov v Kanade **36**

ANOTÁCIE – GLOSÝ**39****KRONIKA****59****OHLASY****63****POST SCRIPTUM**

- Kornel Földvári
O mravčekoch **64**

FROM THE CONTENTS**67**

CIRKEVNÁ HERALDIKA V NITRIANSKEJ DIECÉZE

Miroslav Glejtek

V poslednej dobe môžeme s potešením konštatovať, že medzi cirkevnými predstaviteľmi na Slovensku narastá záujem o cirkevnú heraldiku a snaha „heraldicky ošetriť“ jednotlivé zložky cirkevnej správy v rámci diecéz.¹ Základom pre heraldiku každej (arci)diecézy je (arci)diecézny erb.

Vytvorenia erbu Nitrianskej diecézy sa v 70-tych rokoch 20. storočia ujal Ing. Zdenko Alexy.² V tomto období bol nitrianskym biskupom Mons. JUDr. ThDr. Ján Pásztor. Jeden z najzaujímavejších návrhov pochádza z roku 1975. Erb tvoria v červenom štíte dve strieborné kroky sprevádzané dvoma striebornými ľaliami a strieborným dvojkrížom (obr. 1). Pri koncipovaní tohto návrhu autor vychádzal zo symbolu pápeža Paschala II. (1099 – 1118). Za jeho pontifikátu bola pravdepodobne obnovená Nitrianska diecéza. Dve ľalie pochádzajú z erbu Vratislavskej diecézy a pripomínajú prechodné obdobie (cca 950 – 1018), kedy bolo jadro Nitrianskej diecézy (neskoršia Trenčianska župa) súčasťou tejto sliezkej diecézy. Dve ľalie symbolizujú sv. Svorada a Benedikta, patrónov Nitrianskej i Vratislavskej diecézy. Dvojkríž pripomína veľkomoravskú epochu na území Nitrianskej diecézy. Konštrukcia erbu rešpektuje heraldické súvislosti nadväzujúce na obnovenie Nitrianskej diecézy na prelome 11. a 12. storočia. J. Pásztor však z pôvodného zámeru vytvoriť erb diecézy ustúpil a návrh nebol realizovaný.

Neskôr boli snahy zabezpečiť pre Nitriansku diecézu heraldický symbol obnovené. Vplyv na to mala aj skutočnosť, že vyšiel reprint diela M. Schrota z roku 1581.³ Toto dielo obsahuje vyobrazenie údajného erbu Nitrianskej diecézy v podobe dvojkríža s dlhším horným priečnym brvnom. V roku 1992 publikoval G. Bezzi neskorší rodový erb pápeža Jána VIII. (obr. 2).⁴ Za jeho pontifikátu (872 – 882) došlo

¹ Ešte v 80-tych rokoch 20. storočia boli vytvorené erby diecéz a dekanátov Spišskej diecézy, Prešovskej diecézy (od r. 2008 Prešovská metropolia), Trnavskej arcidiecézy (od r. 2008 Bratislavská arcidiecéza; Trnavská arcidiecéza). V roku 1997 vznikli erby protopresbyteriátov Košického exarchátu (od r. 2008 Košická eparchia). V roku 2002 boli kompletizované erby dekanátov Košickej arcidiecézy. V rokoch 2008 – 2009 boli vytvorené erby vikariátov a dekanátov Ordinariátu ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR. Vo všetkých týchto prípadoch bol autorom erbov Z. Alexy. Najnovšie vznikli v r. 2008 erby dekanátov novozriadenej Žilinskej diecézy (autor M. Glejtek).

² Nasledujúce materiály mapujúce vznik erbu Nitrianskej diecézy poskytol zo súkromného archívu Z. Alexy.

³ SCHROT, M.: *Wappenbuch des Heiligen Römischen Reichs und allgemeiner Christenheit*. 1581.

⁴ BEZZI, G.: *L'Araldica Papale di Palazzo Altieri ad Oriolo Romano (Viterbo)*. In: *Rivista del Collegio Araldico*. Roma 1992.

k erigovaniu Nitrianskej diecézy. Základom erbu je strieborný kotúč s modrou ľaliou, z ktorého vyrastá strieborný latinský kríž. Táto kompozícia sa opakuje v štíte trikrát (2, 1). Opierajúc sa o zmienené heraldické symboly, došlo k modifikácii popísaného prvku z rodového erbu Jána VIII. Namiesto latinského kríža vyrastá z kruhu spomenutý dvojkríž. Tento symbol bol v ďalšom návrhu spojený s erbom pápeža Paschala II. Obidva tieto varianty sa však ukázali ako neprierodné. Zložitostou svojej skladby znemožňovali aplikovať zásady pre tvorbu erbu diecézneho, resp. pomocného biskupa.

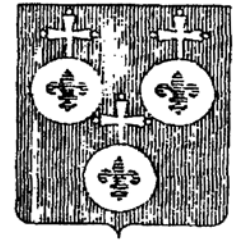
V roku 2000 navrhol Z. Alexy modifikovaný variant predchádzajúceho erbu. Tvorí ho v červenom štíte umiestnený strieborný kotúč s modrou ľaliou. Z neho vyrastá zlatý dvojkríž s horným ramenom dlhším a s rozšírenými koncami ramien. Tento je sprevádzaný po stranách zlatými hlaholikovými písmenami K a M, ktoré symbolizujú vierozvestov sv. Konštantína a Metoda. Štít je prevýšený striebornou, zlato lemovanou a červeno podšitou mitrou. Diecézny biskup Mons. Ján Chryzostom Korec prijal tento návrh v roku 2001 ako erb diecézy (obr. 3).

Súčasný nitriansky biskup Mons. Prof. ThDr. Viliam Judák, PhD. prejavil záujem aj o vytvorenie vhodných vexíl, ktoré by mohlo biskupstvo využívať pri najrôznejších slávnostných príležitostiach. Na základe jeho požiadaviek som v súlade s existujúcim erbom diecézy navrhol koruhvu, vlajku a znakovú zástavu (obr. 4).

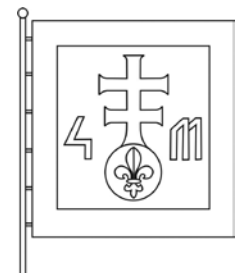
Pred niekoľkými mesiacmi ma Mons. Judák požiadal, aby som pripravil návrhy erbov jednotlivých archidiakonátov a dekanátov. Zabezpečenie takýchto symbolov je prospešné z viacerých dôvodov. V prvom rade poslúžia na dôstojnú reprezentáciu jednotlivých zložiek správy diecézy. Okrem toho bude možné erby dekanátov aplikovať v erboch jednotlivých farností. Zároveň sa budú dať vytvoriť aj korektné erby cirkevných predstaviteľov, príslušných archidiakonov a dekanov. V ich erboch sa budú nachádzať v príslušných poliach podobne, ako je to v erboch biskupov.

Pečiatka s prvým návrhom erbu Nitrianskej diecézy

Rodový erb pápeža Jána VIII.

Pečiatka a znaková zástava Nitrianskej diecézy

Exlibris s erbom J. Harsányiho

Ako príklad možno využiť heraldický exlibris Mons. J. Harsányiho, ktorý vznikol v roku 1975 (obr. 5).⁵ V prvom poli sa nachádza erb Obvodného dekanátu Bratislava-vidiek A, kde bol vlastníkom erbu dekanom.⁶ V štvrtom poli je erb farnosti Senec, ktorej bol správcom.⁷ V druhom a treťom poli je umiestnený osobný erb preláta.⁸ Nad štítom sa vznáša kňazský klobúk so šiestimi strapcami na každej strane. Pod štítom sa nachádza dekorácia kanonika Kolegiálnej kapituly v Trnave.

V takomto kompletnom erbe možno vidieť aplikáciu erbov všetkých správnych celkov, na ktorých čele príslušný klerik stál. Rovnako budú môcť byť využité aj novovzniknuté erby v Nitrianskej diecéze.

Na území diecézy sa nachádzajú tri archidiakonáty, ktoré existovali pred deľením diecéz v roku 2008. Je to Katedrálny,

Trenčiansky a Hradňanský archidiakonát. K nim pribudol v roku 2009 novovzniknutý Novozámocký archidiakonát. V rámci nich je diecéza rozdelená na 17 dekanátov. Spolu bolo teda potrebné vytvoriť 21 nových erbov, keďže archidiakonáty ani dekanáty v minulosti erby, ale ani žiadne iné symboly (pečate, pečiatky) nepoužívali. Ako spoluautor sa na tvorbe erbov archidiakonátov podieľal Z. Alexy. Rovnako prispel cennými radami aj pri tvorbe návrhov erbov jednotlivých dekanátov. Zaujímavé inšpirácie sa dali nájsť aj v niekoľkých desiatkach erbov dekanátov, ktoré vytvoril v 80-tych rokoch 20. storočia v Olomouckej, Bratislavskej a Kráľovohradeckej diecéze a mnohých ďalších.⁹

⁵ Autorom exlibrisu je Z. Alexy.

⁶ Ten má pôvod v erbe Okresného dekanátu Bratislava-vidiek, ktorý sa nachádza na území historickej Bratislavskej župy. Z jej znaku bolo do erbu dekanátu prevzaté trojvršie a koleso. V erbe obvodného dekanátu bol na odlišenie doplnený o všeobecný znak kresťanstva – kríž.

⁷ Tri mešce sú atribútom sv. Mikuláša (patróna farnosti) a tri hviezdičky symbolizujú Pannu Máriu Snežnú (patrónku kaplnky vo filiálnej obci Tureň).

⁸ Ten vychádza z faktu, že J. Harsányi sa narodil a bol pokrstený v Kolárove. Tamojšia farnosť je zasvätená Panne Márii (symbolizujú ju dve lalíe). Z vtedajšieho znaku Kolárova bol prevzatý klas a zvlnené brvná v päte štítu.

⁹ Erby boli publikované v: *Schematismus Diecéze Kráľovohradecké 1977*. Hradec Králové 1977, *Katalog Olomoucké arcidiecéze*. Olomouc 1986, LENČIŠ, Š.: *Katalog Košickej arcidiecézy*. Košice 2006, DUDZIŃSKI, P.: *Wspólczesna heraldyka i zwyczae heraldyczne w kościolach chreścianskich*. Warszawa 2007.

Pri hľadaní vhodných námetov a z nich vyplývajúcich heraldických prvkov prichádzalo do úvahy niekoľko možností, ktoré bolo treba využiť tak, aby nedošlo k častému opakovaniu rovnakých heraldických prvkov. Zároveň bolo ale potrebné vybrať také symboly, ktoré sa bez problémov dajú umiestniť v erbe farnosti, resp. dekana. Ako vhodné sa ukázali viaceré aplikácie nasledujúcich prvkov:

- použitie prvku z erbu diecézy,¹⁰
- vyjadrenie historického patrocínia starobylého kostola (spravidla najstaršieho stredovekého),¹¹
- vyjadrenie svätca, ktorý mal špecifickú úctu na území správneho celku,¹²
- prvok z erbu historického opátstva resp. prepoštvstva na území správneho celku,¹³
- prvok z erbu významného (arci)biskupa, ktorý pochádzal z územia správneho celku,¹⁴
- prvok z erbu mesta (obce), najmä v prípade ak sám vyjadruje kresťanskú symboliku.¹⁵

POPISY ERBOV

Erb Katedrálneho archidiakonátu

V erbe sa nachádzajú kopie, ktoré sú symbolom sv. Emeráma, patróna katedrály, podľa ktorej nesie archidiakonát meno. Strieborný kruh s ľaliou pochádzajú z erbu Nitrianskej diecézy, na znak toho, že na území archidiakonátu je sídlo diecézneho biskupa.

Erb Trenčianskeho archidiakonátu

V erbe je základom baránok s hviezdou z erbu Trenčína. Vyjadruje sídlo, podľa ktorého je archidiakonát pomenovaný. Baránok je zároveň symbolom rytiersko-špitálskeho rádu johanitov, ktorí v stredoveku v meste pôsobili. Plamenné srdce je symbolom uhorských benediktínov a pripomína stredoveké benediktínske opátstvo v Skalke nad Váhom.

¹⁰ Katedrálny archidiakonát, Dekanát Nitra, Močenok.

¹¹ Katedrálny a Hradňanský archidiakonát, Dekanát Bánovce nad Bebravou, Lužianky, Nemšová, Nové Zámky, Radošina, Šurany, Štúrovo, Topoľčany, Vrable, Želiezovce.

¹² Novozámocký archidiakonát.

¹³ Novozámocký archidiakonát, Dekanát Bošany, Trenčín, Hronský Beňadik, Močenok, Štúrovo.

¹⁴ Dekanát Bošany, Nitrianske Rudno, Vrable.

¹⁵ Trenčiansky archidiakonát, Dekanát Lužianky, Nemšová, Šurany, Topoľčany, Trenčín, Zlaté Moravce.

Erb Hradňanského archidiakonátu

Medzi najstaršie sakrálne pamiatky na území archidiakonátu patrili kostol v Skačanoch zasvätený Všetkým svätým. Toto patrocinium je vyjadrené štítom posiatym množstvom krížikov. Kostol v sídle archidiakonátu v Malej Hradnej a zároveň jedno z najstarších patrociníí v archidiakonáte (11. storočie) je zasvätené sv. Vavrincovi. Jeho symbolom je rošt umiestnený v zelenom klíne. Čierny klobúk s tromi strapcami symbolizuje archidiakonát.

Erb Novozámockého archidiakonátu

Kríž a srdcia v hornej časti štítu symbolizujú stredoveké benediktínske opátstvo Najsvätejšieho Spasiteľa (13. storočie), ktoré sa nachádzalo v Čajakove, na území tohto archidiakonátu. Orol v dolnej časti štítu je jedným z atribútov sv. Vojtecha, patróna Ostrihomskej arcidiecézy. Tým je vyjadrená stáročná príslušnosť územia archidiakonátu k Ostrihomskej arcidiecéze a zároveň viacero starobylých patrociníí tohto svätca na území archidiakonátu.

Erb Dekanátu Bánovce nad Bebravou

Ruža je atribútom Panny Márie. Tej sú zasvätené dva starobylé sakrálne objekty v obciach Otrhánky (12. storočie) a Motešice (13. storočie). Ruže sú tiež symboly, ktoré sa nachádzajú v erbe mesta Bánovce nad Bebravou, podľa ktorého nesie dekanát názov. Tri zlaté rondely-mince sú atribútom sv. Mikuláša. Tomu je zasvätený stredoveký kostol v obci Bobot (12. storočie). Spomínanými atribútmi sú teda vyjadrené najstaršie kostoly na území dekanátu.

Erb Dekanátu Bošany

Trojvršie a kríž so spomínanými tinktúrami pochádzajú z erbu Mons. Jána Chryzostoma kardinála Korca, nitrianskeho biskupa, na znak toho, že táto významná osobnosť slovenských dejín pochádza z obce Bošany, podľa ktorej dekanát nesie názov. Dve ruže, atribúty Panny Márie pripomínajú starobylé benediktínske opátstvo a súčasne titulárne opátstvo v Klíži (11. storočie), ktoré jej zasvätené.

Erb Dekanátu Hronský Beňadik

Sakrálna budova pochádza z najstaršej stredovekej pečate benediktínskeho opátstva v Hronskom Beňadiku. Plamenné srdcia sú atribúty, ktoré v Uhorsku vždy symbolizovali rád benediktínov.

Erb Dekanátu Lužianky

Kríž v štíte vyjadruje v skutočnosti akoby dva kríže. Tie sú symbolom sv. Heleny, patrónky farského kostola v Podhoranoch (13. storočie) a farského Kostola povýšenia sv. Kríža v Zbehoch (14. storočie). Tieto kostoly sú najstaršími v dekanáte. Zeleno-zlaté tinktúry pochádzajú z erbu obce Lužianky, podľa ktorej nesie dekanát názov.

Erb Dekanátu Močenok

Dvojramenný kríž pochádza z erbu Nitrianskej diecézy, na znak toho, že Močenok bol v minulosti letným sídlom nitrianskych biskupov. Dve plamenné srdcia symbolizujú stredoveké benediktínske opátstvo, ktoré sa nachádzalo v Pohraniciach.

Erb Dekanátu Nemšová

Podobný kríž sa nachádza na brnení sv. Michala, archanjela, ktorý je umiestnený v erbe mesta Nemšová. Kríž, ako i tinktúry symbolizujú historické patrocinium zo 14. storočia v Nemšovej. Zároveň spolu s tinktúrami z mestského erbu vyjadrujú mesto, podľa ktorého je dekanát pomenovaný. Symbol kríža vyjadruje aj patrocinium Kostola povýšenia sv. Kríža v Dobrej (17. storočie), ktorý je jedným z najstarších v dekanáte.

Erb Dekanátu Nitra

Kríž spolu s písmenami pochádzajú z erbu Nitrianskej diecézy, na znak toho, že na území dekanátu sa nachádza sídlo diecézneho biskupa a biskupstva.

Erb Dekanátu Nitrianske Rudno

Prvky v erbe vychádzajú z rodového erbu Rudnaiovcov, pochádzajúcich z územia dekanátu. Jedným z najvýznamnejších členov rodu bol Alexander Rudnai, ostrihomy arcibiskup a kardinál.

Erb Dekanátu Nové Zámky

Pole posiate krížikmi vyjadruje Všetkých Svätých, ktorým je zasvätený stredoveký farský kostol v Strekove (14. storočie). Zlatý kríž symbolizuje zasvätenie farského kostola v Nových Zámkoch (16. storočie) Povýšeniu sv. Kríža. To spolu so zeleno-striebornými tinktúrami vyjadruje, že dekanát nesie svoj názov podľa tohto sídla.

Erb Dekanátu Radošina

Strieborný štít s červeným krížom je symbolom sv. Juraja, ktorému bola zasvätená rotunda v Nitrianskej Blatnici (9. storočie). Zvonček pripomína Bojnú, jednu z našich najvýznamnejších archeologických lokalít, v ktorej sa spomedzi ďalších predveľkomoravských pamiatok našiel aj bronzový zvon. Týmto symbolmi sú vyjadrené najvýznamnejšie cirkevno-historické pamiatky, ktoré sa nachádzajú na území dekanátu.

Erb Dekanátu Šurany

Kľúč a meč vyjadrujú sv. Petra a Pavla, ktorým je zasvätený najstarší kostol v dekanáte v Komjaticiach (17. storočie). Zelené sfarbenie spolu s hviezdou a mesiacom pochádzajú z erbu mesta Šurany, na vyjadrenie toho, že dekanát nesie názov podľa názvu tohto sídla.

Erb Dekanátu Štúrovo

Plamenný meč vyjadruje sv. Michala, archanjela, patróna stredovekého kostola v Malých Kosihách (13. storočie). Dve zlaté ľalie pochádzajú z erbu rádu premonštrátov na vyjadrenie toho, že v Bíni sa nachádzalo stredoveké premonštrátske prepoštvstvo zasvätené P. Márii.

Erb Dekanátu Topoľčany

Dvojkriž spolu s tinktúrami pochádzajú z erbu mesta Topoľčany, na vyjadrenie toho, že dekanát nesie názov podľa tohto sídla. Dve ľalie vyjadrujú Pannu Máriu, ktorej je zasvätený stredoveký farský kostol v Krušovciach (13. storočie).

Erb Dekanátu Trenčín

Plamenné srdce v erbe symbolizuje benediktínske opátstvo pri Skalke nad Váhom. Tri prepojené kruhy sú jedným z atribútov Svätej Trojice. Tej je zasvätený stredoveký kostol v Mníchovej Lehote (14. storočie).

Erb Dekanátu Vrábce

Polovičné koleso je jedným z atribútov sv. Kataríny Alexandrijskej, ktorej je zasvätený stredoveký farský kostol v Čeladiciach (13. storočie). Slnko a hviezda majú pôvod v erbe Juraja Selepčeniho-Pohronca, ostrihomského arcibiskupa. Táto významná osobnosť našich dejín pochádza z obce Slepčany na území dekanátu.

Erb Dekanátu Zlaté Moravce

Erbové figúry a tinktúry pochádzajú z erbu mesta Zlaté Moravce. Tým je vyjadrený pôvod názvu dekanátu v názve tohto sídla. Zároveň sa predpokladá výskyt historického stredovekého a dnes už neznámeho patrocína sv. Petra na území mesta.

Erb Dekanátu Želiezovce

Srdce prebodnuté mečmi je atribútom Sedembolestnej Panny Márie. Tej je zasvätená najstaršia sakrálna stavba na území dekanátu, ktorou je kaplnka v Hronovciach (9. storočie).

Pri zobrazených erboch sme vzhľadom na priestorové možnosti neuviedli ich presné blazóny. Začiatkom roka 2010 však budú publikované s presnými blazónmi v *Schematizme Nitrianskej diecézy*. V tomto období budú aj oficiálne uvedené do užívania.

